

Boris Pavelić (Lupiga 9. Veljače 2024)

Staća Zajević: “Tužno je to što Srbija i Hrvatska nastavljaju razvijati odvratnu militarističku kulturu”

Staća Zajović osnivačica je i koordinatorica **Žena u crnom**, jedne od najuglednijih feminističkih i antiratnih nevladinih organizacija za ljudska prava u Srbiji i regiji. Antiratna feministica još iz prvih dana nastanka feminističkog pokreta osamdesetih godina prošlog stoljeća, Staća Zajović, već gotovo četiri desetljeća, dosljedno i hrabro organizira i predvodi **proturatne i mirovne napore** žena i ljudi koji se u Srbiji, ali i u regiji, protive nacionalističkom nasilju i ratovima. Prve proturatne demonstracije “Žene u crnom” održale su u Beogradu već u ljeto 1991. godine, na samom početku rata u Hrvatskoj. Od tada do danas, “Žene u crnom” održale su i održavaju niz kampanja protiv rata, patrijarhalno-nacionalističkog nasilja, mobilizacije, veličanja ratničke kulture i slavljenja ratnih zločinaca.

U tom su svom djelovanju Žene u crnom izgradile neformalnu aktivističku mrežu u Srbiji i u regiji, u kojoj važno mjesto imaju žene žrtve zločina s Kosova te iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, i u kojoj djeluju ravnopravno sa ženama iz Srbije, koje su također žrtve patrijarhalno-nacionalističkog nasilja koje se s ratišta vraća i prelijeva u obitelji. Kroz iznimno bogato aktivističko iskustvo, “Žene u crnom”, može se reći, oblikovale su **praktičan i učinkovit model alternativnog svijeta bez mržnje, nasilja i rata** koji zaslužuje mnogo veću pažnju od one koju, bivajući gurnut na marginu, uistinu i dobiva. U povodu obnovljenih rasprava o uvođenju obaveznog vojnog roka u Srbiji i Hrvatskoj, Staća Zajović komentirala je za Lupigu **kampanju rekonstruirane militarizacije** u društvima i državama koje se ni od posljednjeg rata još nisu stigle oporaviti.

"Vučić stalno hoće da bilda mišice i da pokazuje tu borbenu gotovost, opsednutost neprijateljima sa svih strana" - Staša Zajović na jednom od mirovnih prosvjeda (FOTO: Privatna arhiva)

I u Srbiji i u Hrvatskoj posljednjih tjedana i mjeseci govori se o ponovnom uvođenju vojnog roka. Što vi kažete na to?

- Nije to prvi put. I u Srbiji i u Hrvatskoj povremeno to rade već godinama. Pratim ono što se dešava u Srbiji pa mogu da govorim o tome. Jedan je generalni razlog, produžavanje klime militarizacije. To je i povremeni marketinški potez koji ima više motiva i razloga. Jedan je taj što je Vučić u stalnoj, permanentnoj predizbornoj kampanji. Kad naiđe na neki problem, a Kosovo mu je permanentni problem, on kaže: „Ajde da malo bacim prašinu u oči, da zamažem javnost za par dana, da ušičarim nešto, pa eto, možda se neko i uhvati za to“. Drugo, stalno hoće da bilda mišice i da pokazuje tu borbenu gotovost, opsednutost neprijateljima sa svih strana. Koji neprijatelji sa svih strana, kad su sve zemlje u okruženju u NATO paktu? Pa neće valjda da ide protiv NATO pakta? Samo Srbija i BiH nisu u NATO paktu. Tako da to nema nikakve veze s realnim odnosima i stanjem stvari.

Kakvo je stanje u Vojsci Srbije?

- Vučić ima i druge, vrlo realne probleme vezane uz vojsku Srbije. Ogroman je odliv kadrova iz vojske, zato što je jako nepovoljan položaj oficira. Nezadovoljni su uslovima. Kažu da ih svake godine odlazi oko 1.600. A mi ne znamo tačan broj vojnika u Srbiji. To je vojna tajna. Veliki je problem i odliv mladih iz zemlje. Ko će to da mu služi u vojsci? A Vučić i zaboravlja da oni koji ostaju u Srbiji neće baš da budu njegovo topovsko meso. To on zaboravlja, pošto nikad nije bio na ratištu. Bio je tamo samo da se promovise i da se šetka, i da vrši ratnohuškačku propagandu. Dakle, Vučić stalno gleda da ušičari: možda će se neko uloviti. Pošto je njegova Srpska napredna stranka najveći zavod za zapošljavanje, on kaže, hajde da ih regrutujem. Mi smo to zvali najveći regrutni centar za vrbovanje novih članova SNS-a. Pa dobro, kaže, možda će se neko i nalepiti,

pošto to odgovara autoritarnoj kulturi u ovoj zemlji, jer mnoga relevantna istraživanja kažu da ljudi, naročito stariji koji više ne moraju služiti vojni rok, misle da razularene mlade treba dovesti u red, da se disciplinuju, da se nauče poštovanju starijih, tradiciji, rodoljublju ... To su sve apsolutne gluposti, i nemaju nikakve veze s onim što se dešava u okruženju.

Kako na prijedloge o uvođenju vojnog roka reaguju mladi koji bi trebali ići u vojsku?

- Ja sam u kontaktu sa mladima koji apsolutno nisu reprezentativni. Na nivou retorike, neki bi se možda i složili pa rekli, da, da, treba, Srbija je ugrožena, premda relevantna istraživanja kažu da su problemi bezbednosti na drugoj strani. Najveći bezbednosni problem je ovaj režim: na primer, korupcija. Čak ni Kosovo ne predstavlja bezbednosni problem. Mladi vrlo dobro znaju da je to apsolutno nemoguće i da ih to ne zanima, a oni mladi koji hoće, oni nakon profesionalizacije vojske 2010. imaju potpunu mogućnost to da rade. Mogu da se dobrovoljno prijave. Ali, od suspenzije obaveznog vojnog roka samo jedanaest hiljada mladih se prijavilo. To je beznačajan broj.

Staša Zajović na početku aktivističke borbe (FOTO: Privatna arhiva)

Drugim riječima, po vašem sudu, među mladima u Srbiji nema velike želje za uvođenjem vojnog roka?

- Režim nema nikakav uvid u stanje mladih u Srbiji. Ne postoji svest o tome šta su mladi devedesetih propatili, pa čak i bez obzira na ideološku orijentaciju, oni više neće da budu topovsko meso. Kažu: „Kad se vojska na Kosovo vrati ...“ Jeste, kako da ne. Ko će to da se vrati? Na Kosovo idemo mi, koje u Srbiji nazivaju izrodima i izdajnicima. Ja stvarno moram da kažem da ta kampanja može da bude potrošni materijal da se neke stvari zamažu. Uostalom, šta znači obuka od tri meseca? To je nemoguće: oni znaju vrlo dobro da je to neizvodivo iz više

razloga. Prvi je finansijski: ulaganja koja su potrebna za obnovu kasarni ... Nema šanse. To su ogromni troškovi, desetine miliona evra. A drugo, nemoguće je iz pravnih razloga: iako se u ovoj državi ne drže ni zakona ni ustava, ali ipak član 45. Ustava priznaje pravo na prigovor savesti, i onda ne mogu da ih primoraju. Moram da kažem da je to jedna od naših najuspešnijih akcija, jedan od najvećih uspeha Žena u crnom, antiratnog pokreta i civilnog društva.

Govorite o kampanji za priznanje prava na civilno služenje vojnog roka?

- Da. Organizirali smo kampanju Pravo na prigovor savesti, za demilitarizaciju društva na svim nivoima. Trajala je dve godine. Neprekidno smo putovali po Srbiji. Nije nam bilo stalo samo do toga da se to promeni samo na zakonskom nivou, nego i da se izvrši demilitarizacija svesti, patriotizma ... To je bila jedna od najboljih kampanja koju smo vodili, možda jedina uspešna velika kampanja antiratnog pokreta u Srbiji. Bila je uspešna jer smo izgurale da se krajem avgusta 2003. godine prizna pravo na prigovor savesti. Do danas je to usvojila većina mladih. Oni kažu da nisu ukinuli vojni rok. Ne, oni su dali suspenziju na vojni rok: od tada počinje profesionalizacija Vojske Srbije. Pa i neka stave ponovo u pogon vojni rok, ali postoji Zakon o prigovoru savesti, i ljudi će da se pozovu na njega.

"To je bio period otvorenog prostora za nove ideje, pa i za antimilitarističke ideje" (FOTO: Privatna arhiva)

Imali ste kampanju, ali vaše zauzimanje za pravo na prigovor savjesti trajalo je mnogo duže.

- Da, mi smo devedesetih imali Mrežu za prigovor savesti, a sama kampanja je trajala dve godine. U decembru 2000. godine Yucom, Komitet pravnika za ljudska prava koji je vodila Biljana Kovačević Vučo, napravila je predlog Zakona o prigovoru savesti, i počeli smo

prikupljati potpise u celoj Srbiji. Organizaciji u kojoj ja delujem, Ženama u crnom, nije bilo važno samo to da tehnički dobijemo potpise i da se ta inicijativa uvrsti na dnevni red Narodne skupštine Srbije, nego da se naslonimo na veliki, nepoznati i nevidljivi, ali jako važan otpor mobilizaciji u Srbiji devedesetih. Jako brzo smo prikupili potpise i pokrenuli proceduru. U tom procesu pokazao se veliki prostor za osmišljavanje antiratnih i antimilitarističkih političkih ideja. Po celoj Srbiji imali smo antiratnu mrežu za prigovor savesti. Uključili smo ogroman broj anarho-punk bendova, muzičko-progresivnih, angažovanih, antiratnih ... To je bila Mreža protiv nasilja koja je saradivala sa Hrvatskom. Oni su nastupali u svakom gradu gde smo imali razgovore i koncerte. Nekad su išli s nama, nekad sami. To je bila neverovatna mreža, subverzivna u dobrom smislu. O tome je napravljena i knjiga, „Kraljevačka pank hronika“. Oni su govorili zašto treba da se demilitarizuje patriotizam, zašto Srbin neće rado u vojnike, upoznavali su ljude sa onim što se dešavalo tokom devedesetih, koliko je JNA zločinačka vojna formacija ... Oni su to mladima približavali na jedan drugačiji način. To je bilo fantastično. Nismo imali nikakvih prepreka: to je bio period otvorenog prostora za nove ideje, pa i za takve antimilitarističke ideje, koji je trajao otprilike dve godine, pre nego što su ubili Zorana Đinđića.

Gradani Srbije pozitivno su reagirali na tu kampanju?

- Kao ženu i aktivistkinju, fasciniralo me to što su u prikupljanju potpisa najaktivnije bile žene između četrdeset i pedeset godina starosti, svih socijalnih statusa, ali posebno nižeg, siromašnijeg socijalnog statusa. Obilazila sam, na primer, pijace. Žene su ostavljale čitave cegere da se obavezno potpiše. Napravile smo čitavu analizu tog fenomena i otkrile da su te žene jako umorne od toga im sinovi budu topovsko meso za ratove. Znači, bez obzira na ideološku orijentaciju: žene neće da pristanu da im krađu njihov reproduktivni rad. Sad, kad je opet počela kampanja za uvođenje vojnog roka, razgovarale smo sa ženama. Uznemirene su. Kažu: „Nećemo valjda opet da krijemo sinove?“ Jer siromašne žene nemaju šanse da sakriju sinove. Nemaju gde da ih kriju. Imaju ove u centru Beograda, pa šalju sinove od jedne kume do druge, i tako dalje. Još se jedna stvar pokazala kao jako važna: pitanje koliko je neka kampanja vezana za život ljudi. Možemo mi da pričamo ideološke priče o NATO paktu i slične stvari, ali ženama je jedino važno da im sinovi više ne idu u rat. To je vezano za njihov život. Baš njih briga za priče o antimilitarizmu: pomozite im da im sinovi ne moraju u rat. Na kraju je taj zakon usvojen, ali nama je bila fantastična sinergija različitih društvenih aktera, od nemirnih, subverzivnih anarho-punkera do sredovečnih zaposlenih ljudi, naročito žena. Najaktivniji su bili ljudi u manjim sredinama: Kraljevo, Kragujevac, Smederevo ... Totalno decentralizirana mreža, mnogima nepoznata, koja je u svojim malim okruženjima radila fantastične stvari, pomerila napred, i to uz ogromnu policijsku represiju. Nije bilo nikakvih problema da se o tome priča u javnosti. Posle toga, 2004. godie, imali smo kampanju protiv državne pomoći haškim optuženicima i njihovim porodicama. I to je bilo fantastično, jer su ljudi rekli: „Šta, nama bre uzimaju lov?!“ Ali, tu našu inicijativu nisu uvrstili na dnevni red skupštine, i nikad više nijednu posle toga.

"Nadam da od tog uvođenja vojnog roka neće biti ništa" (FOTO: Privatna arhiva)

Bi li se nešto od tih iskustava moglo iskoristiti u ovom vremenu opće remilitarizacije?

- Ne znam, ne mogu o tome da govorim. To moraju da osmišljavaju oni na koje se odnosi. Teško je to nametnuti. Neko bi morao da traži, da pita. Nas iz devedesetih jako malo neko za nešto pita. Naše se iskustvo briše, jer pokazuje jedan strašan period zločina. Ova zemlja nikad neće da se pogleda u ogledalo. A moja je teza: ako se brišu zločini, briše se i otpor. Sve što radimo jeste da pokažemo da postoji oslonac na koji mladi mogu da nastave. E sad, šta ja znam, sad je taj diskurs jako politički korektan, demokratizacija, stabilizacija i tako dalje ... Mislim da je devedesetih bio potpuno drugačiji duh epohe. Ipak, ja se nadam da od tog uvođenja vojnog roka neće biti ništa.

U današnjoj javnosti ne vidim otpora obnovljenom ludilu militarizacije.

- U Srbiji ga nema, da, ali zato što ljudi znaju da su to marketinški trikovi, propaganda. Takve najave danas ne izazivaju nikakav strah, i ja se nadam da će tako i ostati. Moram reći da najveći deo opozicije u Srbiji ne može ni da kaže: „Kakav bre vojni rok, jeste vi normalni?“ Oni se stalno takmiče sa režimom u onome u čemu ne bi smeli: Kosovo, nacionalizam, militarizacija ...

"Opozicija se stalno takmiči s režimom u onome u čemu ne bi smeli: Kosovo, nacionalizam, militarizacija"

(FOTO: Privatna arhiva)

Ponovno uvođenje vojnog roka i u Hrvatskoj i u Srbiji spominje se zbog navodnih vanjskih prijetnji i pogoršanja globalne sigurnosne situacije.

- Jeste. To je globalna vučićizacija i globalna militarizacija. To stanje ide na ruku Vučićevim propagandnim i marketinškim svrhama. Sad svi pričaju o tome, a on će da kaže: pa ja sam to prvi

počeo. Sad će da uvežbavaju patriotski kapacitet. Jako je zanimljivo da to u regiji rade samo Hrvatska i Srbija. Zašto je tako? One se smatraju većitim takmacima, pa i neprijateljima, pa jedni u odnosu na druge stalno napumpavaju mišice. Tužno je što razvijaju autoritarnu, mačističku, mizoginu, odvratnu militarističku kulturu, i što sve to ide na ruku globalnim tendencijama proizvodnje ratne psihoze. Užasno sam zabrinuta, na primer, da više niko neće da podržava ruske dezertere, da ne govorimo o nekim drugim.

U kontaktu ste s njima? Kako se drže protivnici rata u Rusiji?

- Jesam, s nekima od njih, iako više s onima koji su izvan Rusije. U kontaktu sam s nekim ženama u Rusiji. Više se žene usuđuju da izađu na ulicu, zato što je za muškarce ogromna opasnost. Drugo, oni nemaju mogućnost da vrše kampanju, jer je hajka na ljude. Aktivistkinje bliske majkama ruskih vojnika govorile su mi da se one usuđuju da izađu na ulicu pet ili deset minuta, i da traže obustavu mobilizacije. Uz pomoć društvenih mreža imaju više informacija nego ranije, pa su saznali za mnoga suđenja protivnicima rata, prigovaračima savesti i dezerterima. Navodno je nekoliko hiljada ljudi završilo na sudu jer su se protivili ratu. A tko zna koliki je stvarni broj, u takvom jednom teroru. Od kolega iz Italije, pak, čula sam da i u Ukrajini ima ljudi koji odbijaju ići na ratište.

Lupiga.Com

Naslovna fotografija: Privatna arhiva